

Sami Syrjämäki

Puuttumattomuus vai riippumattomuus

Kysymyksiä Quentin Skinnerille

Quentin Skinner (s. 1940) on brittiläinen historioitsija, filosofi ja politiikan tutkija. Vapauden tutkimuskysymyksissä yhdistyvät hänen tunnusomaiset aiheensa: renessanssi, Hobbes ja tasavaltalainen¹ ajattelu Rooman, Italian ja Englannin historiassa. Skinnerin muotoilema republikaanistinen vapauden teoria on viime vuosien kiistellyimpiä avauksia keskustelussa poliittisesta vapaudesta.

Viimeisen parinkymmenen vuoden aikana olette kirjoittanut laajasti vapaudesta. Kuinka alun perin kiinnostuitte aiheesta?

Kahdessa kehitysvaiheessa. Kun 70-luvulla kirjoitin kirjaani *The Foundations of Modern Political Thought*, käytin sen ensimmäisen osan paljolti renessanssin Italian kaupunkivaltioissa syntyneen poliittisen teorian tarkastelamiseen. Minä hämmästelín ja ihailin kaupunkivaltioita puolustavien taipumusta kuvata riippumattomia, vaa-leihin perustuvia itsehallintojärjestelmiänsä *libertas*in tai vapauden järjestelmiksi. Minua aikaisemminkin oppineet olivat panneet merkille sen ilmeisen seikan, että vapaus ja itsehallinto samastettiin. Heillä oli kuitenkin tapana soveltaa Isaiah Berlinin kuuluisaa, joskin nyttemmin huonoon huutoon joutunutta käsitejaottelua 'positiivisen vapauden' ja 'negatiivisen vapauden' välillä. Näin he päätyivät ajattelemaan, että esimerkiksi Machiavellin *Discorsissa*² esitetty yhtäläisyys elämisen *in liberta* [vapaudessa] ja *civile* elämisen [kansalaiselämisen] välillä täytyy ilmaista uskoa vapauden "positiiviseen" sisältöön. He ajattelivat, niin sanoakseni, sen täytteeksi väitettä, jonka mukaan vapaus tarkoittaa leimallisesti tasavaltalaisessa tai demokraattisessa kansalaisyhteisössä toimimista.

Minusta sitä vastoin vaikutti, että kun renessanssiajan tasavaltalaiset politiikan teoreetikot, Machiavelli mukaan luettuna, puhuivat kansalaisvapaudesta, he tapasivat kuvata sen täysin "negatiivisin" termein. He samastivat vapauden kaikenlaisuuteen heidän asioihinsa ulkoa tapahtuvan puuttumisen poissaoloon ja siten orjuuden poissaoloon. Kun kirjani, jossa pyrin nostamaan esiin tätä poliittista sanastoa, ilmestyi, julkaisin perään artikkelin vuonna 1984 ilmestyneessä teoksessa *Philosophy in History*, jonka toimittajiin kuului. Pyrin osoittamaan artikkelissani, että 'positiivinen' vapauden käsite ei sovellu renessanssin keskustelujen analysoimiseen tai selittämiseen. Väitin, että Machiavellin tapaiset kirjoittajat käyttivät tuttua negatiiviseen vapauden käsitettä, jonka mukaan vapauden läsnäolon huomaa aina poissaolosta, tarkemmin sanottuna asioihin puuttumisen poissaolosta.

Vapaudesta kiinnostumiseni toinen vaihe alkoi 1994. Vierailin Australian kansallisessa yliopistossa, jossa pidin yhdessä Philip Pettitin kanssa seminaarin vapauskysymyksistä³. Philip kiinnitti huomioni siihen, että erittelemäni vapauden teoria ei täysin, tai edes pohjimmiltaan, koskenut puuttumisen poissaoloa, vaikka tämä ajatus on tietenkin läsnä renessanssin teksteissä. Hän halusi

”Olemme vapaita, jos ja vain jos olemme riippumattomia.”

osoittaa renessanssikirjoittajien pohjimmiltaan väittävän, että vapautta loukataan välittömästi, jos joutuu herruuden alaiseksi. Hän päätteli, että renessanssin käsitystä negatiivisesta vapaudesta ei tulisi ajatella niinkään huolena puuttumisen akteista kuin huolena herruuden ja hallinnan tilojen taustaehdoista. Philip ehdotti, että vapaus olisi yhtä kuin ei-herruus.

Minusta tämä vaikutti valaisevalta näkemykseltä. Philip kehittäikin sitä briljantilla tavalla sittemmin arvostetuksi nousseessa kirjassaan *Republicanism*, joka julkaistiin vuonna 1997. Työskentelin itse samaan aikaan samojen asioiden parissa, vaikkakin hieman erilaisella tavalla. Halusin mieluummin turvautua renessanssin kirjoittajien käyttämään omaan erityiseen sanastoon. Todistelin, että heille ominainen tapa käsittää negatiivinen vapaus tulee parhaiten ymmärretyksi tällaisena väitteenä: olemme vapaita, jos ja vain jos olemme riippumattomia

– jos voimme toimia riippumatta kenenkään muun mielivaltaisesta tahdosta. Väitin, että puhuessaan orjuudessa elämisestä renessanssin kirjoittajat tarkoittivat juuri tämänlaatuisen riippumattomuuden puutetta. Julkaisin nämä käsitykseni pienessä kirjasessa nimeltä *Liberty Before Liberalism*, joka niin ikään ilmestyi 1997.

Philip ja minä olemmekin jatkaneet työskentelyä käyttäen eri sanastoja huolimatta siitä, että kun muotoilin varhaisia käsityksiäni uudelleen, jäin paljon velkaa keskusteluilleni Philipin kanssa. On kuitenkin olemassa yksi ydinseikka, josta olemme samaa mieltä. Nykyisessä poliittisessa teoriassa on yleisesti tapana olettaa, että vapaus on pohjimmiltaan toimintaan puuttumisen pois-saoloa. Me taas olemme molemmat alkaneet pitää kiinni siitä, että kyky puuttua muiden vapauteen on vain syvemmän vapauden loukkaamisen pintaheijastumaa. Todellisessa loukkauksessa pakotetaan elämään mielivallan alaisena, kuten haluan asian nykyään ilmaista. Meille kummallekin taitaa olla ratkaisevaa se, että vapauden voi näin ollen menettää, vaikka mihinkään ei varsinaisesti puututtaisikaan.

Uusroomalainen vai republikanistinen vapauden käsite?

Kuten sanoin, minun työni vapauden teorian parissa keskittyi alunperin ideoihin, jotka kaivoivat esiin renessanssin

tasavaltalaisajattelusta, erityisesti Machiavellin *Discorsista*, jota pidän edelleen – kuten pitivät useat varhaismodernin tasavaltalaisista – yhtenä kaikkein valaisevimista vapauden ja orjuuden eroja käsittelevistä tutkielmista. Varhaismodernina aikakautena kaikki, jotka olivat sanan ahtaimmassa merkityksessä tasavaltalaisia eli monarkian vastustajia, kannattivat meidän yksilöimäämme näkemystä vapaudesta. Tämä saattaa auttaa ymmärtämään, miksi Philip päätti antaa kirjalleen nimeksi *Republicanism*. Ongelma on kuitenkin se, että useat varhaismodernit kirjoittajat, olisivat olleet kauhuissaan jos heitä olisi kutsuttu tasavaltalaisiksi, vaikka olisivatkin kannattaneet sitä, mitä Philip kutsuu republikanistiseksi vapauskäsitteeksi. Mainitakseni vain kaikkein ilmeisimmän englanninkieliseen perinteeseen lukeutuvan esimerkin: John Locke erottaa vapauden orjuudesta täsmälleen samalla tavoin kuin minä pyrin tekemään vastatessani ensimmäiseen kysymykseesi. Poliittisessa teoriassa Locke puolustaa kuitenkin päättäväisesti monarkistis-tasavaltalaisia sekamuotoja eikä tasavaltalaista itsehallintoa.

Yksi syy, miksi ehdotin, että meidän tulisi sen sijaan puhua ”neo-roomalaisesta” vapauden teoriasta, oli pyrkimys vastata tähän ongelmaan. Mutta minulla oli toinenkin syy, joka on kaikkein vaikutusvaltaisain teksti, jossa ero vapauden ja orjuuden välillä on kuvattu täsmälleen itseäni kiinnostavalla tavalla: roomalaisen lain *Digesta*. Sen ensimmäisessä luvussa, *De statu hominum*, erotetaan vapaa mies orjasta. Seuraa määritelmä orjuudesta elämästä jostain toisesta riippuvaisena, jonkun toisen armoilla. *Liber homon* eli vapaan miehen tila on määritelty tämän vastakohtaksi: hän kykenee toimimaan *sui iuris*, oman oikeutensa nojalla, ja siten oman riippumattoman tahtonsa ja harkintansa mukaisesti.

Vaikeuttaa kuitenkin siltä, että olen hävinnyt kiistan. Viimeisten vuosien aikana minun ja Philipin 90-luvulla kehittämistämme näkemyksistä on keskusteltu laajasti, ja käytännössä kaikki näyttävät hyväksyvän sen, että kiinnostavinta on erottelu republikanistisen ja liberalistisen vapausteorian välillä. Olen edelleen sitä mieltä, että tämä on sekä harhaanjohtavaa että anakronistista. Mutta, kuten totesin, harva keskusteluun osallistuneista näyttää piittaavan tästä, ja uusimmassa vapauden teoriaa käsittelevässä kirjassani annoin viimein periksi enemmistölle, kun nimesin sen *Hobbes and Republican Liberty*ksi.

Mikä merkitys akateemisilla ja historiallisilla tutkimuksilla vapaudesta on meitä ympäröivälle yhteiskunnallemme vai onko yhteyttä lainkaan?

Tässä täytynee tehdä ensiksi vahva jako. Olen amatilantani historioitsija, ja tutkin vapauden teoriaa niin historiallisesti kuin vain kykenen. Vaikuttimeni tutkia ei kuitenkaan ole lainkaan historiallinen – ja tunnen todellakin ajoittaista epäluuloa niitä historioitsijoita kohtaan, jotka pyrkivät oikeuttamaan tutkimuksensa toteamalla, että menneisyyttä koskeva tieto on arvokasta ’itsensä vuoksi’. Minä tutkin menneisyyttä, koska toivon, että onnistuessamme muotoilemaan muiden yhteiskuntien uskomukset uudelleen niin tarkasti kuin se on ylipäänsä

mahdollista, niillä saattaa olla jotain kerrottavaa meidän omasta yhteiskunnastamme ja omista uskomuksistamme.

Väittäisin, että republikanistisen vapauden teorian kohdalla tämä pitää kiistattomasti paikkansa. Se ei ole tuttu teoria, ja useat aikamme poliittisista filosofiista ovat pyrkineet sivuuttamaan sen sekaannuksena. Mutta minä en näe siinä ainoatakaan sekaannusta. Käsitys, jonka mukaan poliittinen vapaus muodostuu olennaisesti riippumattomuudesta mielivallasta, on varmasti ristiriidassa hallitsevan liberalistisen käsityksen kanssa, jonka mukaan emme voi valittaa vapauden menettämistä, ellei toimintaamme puututa aktiivisesti. Mutta tästä tuskin seuraa, että vaihtoehtoinen käsitys perustuu sekaannukseen; tämä osoittaa vain sen, että vaihtoehto on vieras. Väitän, että nimenomaan vieraus tekee siitä ajattelemisen arvoisen, ja ehkä erityisesti juuri nyt.

Vaikka olenkin ensisijaisesti historioitsija, haluaisin lopettaa sanomalla jotakin nykyisistä näkymistä. Kuten useat tarkkailijat ovat valitelleet, monissa demokraattisissa valtioissa kansalaisvapaudet rapautuvat paraikaa merkittävässä määrin. Minusta näyttää kuitenkin, että usein valitukset esitetään niin sanoakseni väärällä tasolla. Tavataan väittää, että kansalaisoikeuksiamme loukataan yhä useammin. Vaikka syytökselle onkin hyvät perustelut, minä väitän mieluummin, että meidän tulisi olla enemmän huolissamme loukkauksien taustalla olevasta mielivaltaisesta ja harkinnanvaraisesta vallankäytöstä, johon aikamme viranomaiset turvautuvat entistä useammin. Ei ole ainoastaan niin, että tällaisen vallan perusteella he voivat puuttua kansalaisoikeuksiimme niin halutessaan. Olennainen on juuri se seikka, että niin suuri osa heidän vallastaan on harkinnanvaraista, mikä puolestaan loukkaa vapautta itseään. Tämä jättää meidät yhä enemmän riippuvaiseksi meidän hallitsijoidemme tahdosta, nimenomaan hyvästä tahdosta, ja näin se jäytää laillisuusperiaatetta erityisen petollisesti. Kuten olen ehdottanut, liberalististen politiikan teoreetikoiden yleinen huolettomuus tämän kasvavan uhan edessä juontaa juurensa siitä, että he ovat analysoineet vapauden käsitteen väärin. Toistaakseni vielä seikan, jota olen pyrkinyt jatkuvasti tuomaan esiin: he käsittävät vapauden puuttumisen poissaoloksi, vaikka se tulisi käsittää olennaisesti riippuvuuden poissaoloksi.

Viitteet

1. Seuraavassa englannin sana *republican* on käännetty republikanistiseksi silloin kun sillä viitataan erityiseen vapauden käsitteeseen tai nykyiseen poliittisen filosofian suuntaukseen, muutoin se on suomennettu tasavaltalaiseksi.
2. *Discorsi sopra la prima deca di Tito Livio* (1517/1531).
3. *niin & näin* on haastatellut aiemmin sekä Quentin Skinneriä (4/2001) että Philip Pettitiä (4/2004). Katso myös artikkeli ”Skinner, Quentin” filosofian nettiensyklopedia Logoksessa (<http://filosofia.fi/node/3216>). Skinnerin keskeinen essee *Kolmas vapauden käsite* on ilmestynyt suomeksi *niin & näin* -lehden kirjasarjassa.